

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรมเนื่องจากการพัฒนาจิตใจโดยทั่วไปมีกึ่งเสริม ในรูปของการส่งเสริมจริยธรรม ซึ่งจะกล่าวถึงวิธีการปลูกฝังจริยธรรม และพัฒนาการการสอน จริยธรรมในประเทศไทยและปัญหา จากนั้นจะกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร ซึ่งจะกล่าวถึงบทบาทของสื่อ ความน่าเชื่อถือของสื่อ และบรรทัดฐานของสังคมซึ่งมีอิทธิพลในการรับข่าวสารของผู้รับสาร

1. แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรม

โดยทั่วไปการพัฒนาจิตใจมักรู้จักกันในรูปแบบของการส่งเสริมจริยธรรม ในหัวข้อนี้จะนำเสนอวิธีปลูกฝังจริยธรรมซึ่งมีนักจิตวิทยาเสนอไว้แตกต่างกัน 4 วิธี ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานแตกต่างกันและตรงกันข้ามในบางประเด็นรวมทั้งข้อวิจารณ์สำหรับแต่ละวิธีโดยชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อูวรรณไพ (ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อูวรรณไพ, ในกระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, กองวิจัยการศึกษา, บรรณาธิการ 2527: 87-99) ต่อจากนั้นจะเป็นการเสนอพัฒนาการการสอนจริยธรรมในประเทศไทยโดยสังเขปและปัญหาการสอนจริยธรรมในประเทศไทย

วิธีปลูกฝังจริยธรรม

1.1 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า VC) การกระจ่างค่านิยม คือ การทำค่านิยมให้กระจ่าง

แนวความคิดพื้นฐาน ผู้ที่เสนอกระบวนการ VC กลุ่มแรก (Raths, Harmin and Simon 1965) ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤตินับถือคนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าดีงาม

ถูกต้อง และควรแก่การปฏิบัติตาม กระบวนการ VC มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเองว่า หลักการประพจน์ปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดี ที่ถูก ที่ควรตามธรรมชาติ ของตนเองเป็นอย่างไร

ความหมายของคำนิยามในกระบวนการ VC ตรงกับความหมายของจริยธรรม ดังนั้นจึงได้ถือว่ากระบวนการ VC เป็นกระบวนการกระจำงจริยธรรมหรือกระบวนการพัฒนาจิตใจ

ในธรรมชาติของนักทฤษฎี VC คำนิยามเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และจะ แสดงออกมาในรูปของความเชื่อ ทักษะคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของแต่ละบุคคล

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแบบ VC คือการช่วยให้เด็กเรียนเกิดความกระจำงใน ความเชื่อ ทักษะคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนเอง โดยครูมีหน้าที่ชี้แนะหรือจัดทำให้มีการชี้แนะ เพื่อให้เด็กเรียนเกิดการจุกคิดขึ้นมาว่า ตนมีคำนิยามนั้น ๆ จริงหรือเปล่า เช่น นักเรียนคนหนึ่งบอก ว่า "ผมชอบวิทยาศาสตร์มากกว่าวิชาอื่น ๆ" ครูอาจใช้คำถามง่าย ๆ สั้น ๆ ดังนี้คือ "โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับอะไร" และ "เคยเล่นทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่บ้านบ้างหรือเปล่า" เพื่อ กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการจุกคิดเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของตนเองว่าตนชอบวิทยาศาสตร์จริง ๆ หรือ เปล่า

วิจารณ์ VC วิธีการนี้ง่ายแก่การเข้าใจและนำไปใช้แต่ก็มีปัญหาหลายประการที่ สำคัญคือ

1. กระบวนการ VC ไม่ได้กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝัง ครูเพียงแต่กระตุ้นให้ นักเรียนเกิดการจุกคิด ต่อไปนักเรียนจะมีความรู้สึกนึกคิดเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดไม่อาจทราบได้
2. การที่ครูแสดงที่ทำยอมรับจริยธรรมของนักเรียนและบอคำถามให้เกิดการ จุกคิด เป็นการชี้แนะโดยทางอ้อมแก่นักเรียนว่า คนเรามีจริยธรรมที่แตกต่างกันได้และไม่มีใครมี จริยธรรมที่ถูกต้องมากกว่าคนอื่น หากตนเองได้พิจารณาแล้วว่าถูกต้องดีงามก็เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งวิธีเช่นนี้คือลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism) ซึ่งถือว่าความถูกต้องดีงามของสิ่งต่าง ๆ ไม่ขึ้น กับหลักการที่แน่นอนแต่จะแปรผันตามบุคคลและสภาพการณ์ต่าง ๆ

ข้อเสียของวิธีนี้ก็คือ อาจนำไปสู่การปฏิเสธจริยธรรมบางประการที่สมบูรณ์และ ปฏิเสธไม่ได้ เช่น การปฏิบัติตามกฎหมายไม่ว่ากรณีใดหากกฎหมายยังคงมีผลบังคับใช้อยู่

1.2 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า MR)

แนวความคิดพื้นฐาน ผู้นำเสนอทฤษฎีนี้คือ Kohlberg (Kohlberg 1963: 11-13) เขาเห็นว่าจริยธรรมหมายถึงกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจคุณค่าของการกระทำ กฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg ได้แบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้คือ

1. ระดับก่อนเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ 2-12 ปี)

ขั้นที่ 1 - ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 - ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

2. ระดับเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ 12 ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ 1 - ใช้การเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 - ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

3. ระดับเลยเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ 1 - ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 - ใช้หลักจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 3 - จริยธรรมของคนชรา ในขั้นนี้ Kohlberg เชื่อว่าเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยชรา เขาจะพัฒนาความงอกงามของจิตใจ จะเลิกมุ่งหวังสิ่งตอบแทนในการกระทำ เพราะชีวิตเขาถึงจุดหมายปลายทางแล้ว การกระทำเพื่อตัวเองจะลดน้อยลง จะทำความดีเพื่อความสุขในบั้นปลายของชีวิต (Kohlberg cited in Lickona 1976 : 33-36)

Kohlberg เชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ตัดสินใจคุณค่าของการกระทำจะพัฒนาเป็นขั้น ๆ จากต่ำไปสูงทีละขั้นไม่มีการย้อนชั้น ซ้ำชั้น หรือเร่งชั้น จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลจากการคิดไตร่ตรองซึ่งอาศัยข้อมูลส่วนหนึ่งคือความเข้าใจของตนเอง และอีกส่วนเกิดจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแบบ MR แนวคิดนี้การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำ ได้ด้วยการสอน การแสดงตัวอย่างให้ดูหรือด้วยวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ แต่พัฒนาขึ้นมาด้วยการ นึกคิดไตร่ตรองของแต่ละคนตามลำดับขั้นและอายุ การพัฒนาจะทำได้โดยเปิดโอกาสให้บุคคลรับรู้ ทรรศนะของผู้อื่นที่อยู่ในขั้นที่สูงกว่า 1 ขั้น และเปิดโอกาสให้แสดงบทบาทของผู้อื่นเฉพาะบทบาทผู้ อื่นที่มีต่อตน เพื่อให้มีโอกาสพบกับทรรศนะที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทางจริยธรรมเดิมของตน ในช่วงที่เกิดความขัดแย้งนี้ หากมีการชี้แนะที่เหมาะสม บุคคลจะสามารถพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรม ให้สูงขึ้นได้

วิจารณ์ MR เมื่อเทียบกับ VC แล้ว MR เป็นวิธีที่มีเป้าหมายและมีส่วนของการ ชักนำมากกว่า แต่สิ่งที่ถูกชักนำให้เปลี่ยน ได้แก่ เหตุผลการกระทำหรือไม่กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่ง การเน้นที่เหตุผลทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือ

1. เหตุผลทางจริยธรรมอาจไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรม เพราะพฤติกรรมหนึ่ง ๆ สามารถอธิบายด้วยเหตุผลต่าง ๆ นานา ในทางกลับกันเหตุผลทางจริยธรรมหนึ่ง ๆ ก็สามารถ ใช้อธิบายพฤติกรรมได้ต่าง ๆ นานา เช่น พฤติกรรมชโมยสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลหลายประ การซึ่งอยู่ในขั้นต่าง ๆ ที่สูงไม่เท่ากัน ดังนั้นการให้เหตุผลเกี่ยวกับการชโมยที่อยู่ในขั้นพัฒนาการที่ ต่างกันจึงไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับการชโมยหรือไม่ชโมย

2. เหตุผลทางจริยธรรมอาจเป็นเพียงข้อแก้ตัว เมื่อประสบเหตุการณ์คับขันคน เราเรียนรู้ที่จะพูดอธิบายเหตุผลในการกระทำของตนในเชิงแก้ตัว ซึ่งความสามารถในการเอา ตัวรอดเช่นนี้สัมพันธ์กับพัฒนาการทางปัญญา ผู้ที่ฉลาดกว่าและมีประสบการณ์มากกว่าจะสามารถหา เหตุผลได้แนบเนียนและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นมากกว่า แต่การปลูกฝังจริยธรรมมิได้ต้องการปลูกฝัง พฤติกรรมการให้เหตุผลทำนองนี้

1.3 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification

ย่อว่า BM)

เป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ใช้ได้ผลดี ในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ดังนั้นวิธี BM จึงถือเป็นวิธีปลูกฝังจริยธรรมวิธีหนึ่ง

แนวความคิดพื้นฐาน วิธีการของ BM ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ หากกำหนดให้พฤติกรรมหนึ่ง ๆ เช่น กล้าแสดงออก สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ผู้กระทำต้องการ พฤติกรรมกล้าแสดงออกก็จะเกิดขึ้น ในทางกลับกันหากกำหนดให้พฤติกรรมนี้สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ผู้กระทำไม่ต้องการ พฤติกรรมนี้จะค่อย ๆ หดหายไป (Skinner 1953)

วิธีปลูกฝังจริยธรรมแบบ BM คือ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็จัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำไม่ได้รับแรงเสริมหรืออาจได้รับการลงโทษด้วยก็ได้ แต่นักทฤษฎี BM เสนอว่าควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ เพราะการลงโทษอาจก่อให้เกิดผลเสีย เช่น การลักลอบ การหลีกเลี่ยง ตลอดจนการต่อต้าน

วิจารณ์ BM วิธีนี้ต่างจาก VC และ MR โดยสิ้นเชิง เนื่องจาก VC และ MR เน้นที่ความเข้าใจของบุคคลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจถูกต้อง แต่ BM เน้นที่พฤติกรรม ซึ่งถือว่าจริยธรรมเป็นกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายนอกในรูปของเงื่อนไขการเสริมแรงและลงโทษ วิธี BM มีปัญหาดังต่อไปนี้

1. BM ไม่คำนึงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจถูกต้อง ขอเพียงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการก็พอใจแล้ว การเน้นพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นไปได้อย่างไรบุคคลจำใจทำตามเงื่อนไขที่ครอบงำตนอยู่ โดยที่ใจจริงแล้วต้องการเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขให้เป็นที่ตนคิดว่าถูกต้องและดีงามกว่า

2. ความสามารถในการควบคุมเงื่อนไขมีจำกัด เช่น นักเรียนคนหนึ่งจะตกอยู่ใต้เงื่อนไขหลายเงื่อนไข เช่น เงื่อนไขการยอมรับของเพื่อน การให้ความรักและการอุปการะของพ่อแม่ การเสริมแรงและการลงโทษของครู การเสริมแรงและการลงโทษของสังคม ด้วยวิธีการ BM สิ่งที่เราทำได้ก็จำกัดเฉพาะเงื่อนไขของครูเท่านั้น ส่วนเงื่อนไขอื่นย่อมยากแก่การเปลี่ยนแปลง

1.4 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า SL)

ทฤษฎีนี้ถือว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม (Bandura 1977) กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้

แนวความคิดพื้นฐาน การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์โดยตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการฟังคำบอกเล่าและการอ่านบันทึกของผู้อื่น ซึ่งช่วยให้มนุษย์รู้ว่าอะไรคืออะไรอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

ผลของการเรียนรู้อยู่ในรูปของความเชื่อว่าอะไรสัมพันธ์กับอะไรอย่างไร โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรม ความเชื่อไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เป็นเพราะความสามารถในการสังเกตและในการคิดของมนุษย์ยังมีขอบปร้องอยู่มาก และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรมที่เกิดขึ้นจริงก็มีความซับซ้อน

ความเชื่อมีอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ ดังเห็นได้จาก การยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากในปัจจุบันด้วยความเชื่อว่าจะทำให้มีความสุขในอนาคต และการยอมตายเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต เป็นต้น

วิธีปลูกฝังจริยธรรมแบบ SL มีหลักการสำคัญคือ การจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไร และผลกรรมนั้นน่าปรารถนาเพียงไร การจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จริยธรรมจะต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ตรง ตัวอย่างและคำบอก และถ้าหากคำบอกมีลักษณะเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็น ความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างด้วยแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรงเป้าและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วิจารณ์ SL วิธนี้เป็นภาคขยายของทฤษฎี MR เน้นที่เงื่อนไขทางสังคมซึ่งอยู่ภายนอกบุคคล แต่ขณะเดียวกันก็เน้นที่ความเข้าใจของบุคคลเกี่ยวกับเงื่อนไขผลกรรมที่มีอยู่ในสังคม ทฤษฎี SL จึงมีความสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาทฤษฎีที่เสนอมานี้ อย่างไรก็ดี SL ก็มีประเด็นปัญหาที่น่าพิจารณา ดังนี้

1. การเน้นที่ผลกรรมตามทฤษฎี SL คนเราจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดขึ้นอยู่กับความเชื่อของตนว่าทำแล้วจะได้รับผลกรรมอะไร หากคิดว่าได้รับผลกรรมในทางบวกมากกว่าก็ทำ ถ้าทางลบมากกว่าก็ไม่ทำ ซึ่งจริยธรรมควรเป็นแบบที่สมบูรณ์ถูกต้องไม่ว่ากรณีใด มากกว่าเฉพาะกรณีที่ได้รับประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น เช่น การพูดโกหกเพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงิน ก็จงทำ

แต่ข้อวิจารณ์นี้ นักทฤษฎี SL อาจแก้ไขว่าจริยธรรมจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้กระทำเสมอไม่ว่ากรณีใด ๆ ปัญหาอยู่ที่ว่าสังคมปัจจุบันมีจริยธรรมที่เข้าเกณฑ์คือเป็นแบบที่

สมบูรณ์ ถูกต้อง ไม่ว่าจะกรณีใดหรือไม่ หากมีก็สามารถนำจริยธรรมเหล่านี้มาปลูกฝังตามวิธีการของ SL ได้

2. ผู้ปลูกฝังจริยธรรมต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี วิธี SL จะได้ผลมากน้อยเพียงใดอยู่ที่ผู้ปลูกฝังจริยธรรมได้ปฏิบัติตนตามที่ร่ำสอนหรือไม่ ไม่งั้นนั้นจริยธรรมก็จะเกิดผลได้ยาก ปัญหาอยู่ที่ว่าการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีไม่ใช่สิ่งที่จะกระทำได้ง่าย ๆ

คำตอบของนักทฤษฎี SL ก็คือ ผู้ที่ไม่อาจทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีได้ก็ไม่ควรเป็นผู้ปลูกฝังจริยธรรม

พัฒนาการการสอนจริยธรรมในประเทศไทย

การสอนจริยธรรมในประเทศไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันอาจแบ่งได้เป็น 2 ระบบ (ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโน, ใน กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, กองวิจัยการศึกษา บรรณาธิการ 2527:100-105)

1. การสอนในวัด แต่เดิมมากุลบุตรไทยได้รับการปลูกฝังจริยธรรมจากการไปอยู่ปรวน นีบัตินและศึกษาเล่าเรียนจากพระภิกษุในวัดจนถึงวัยบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุตามลำดับ การอบรมเป็นไปตามแนวพระพุทธศาสนา เน้นเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ต่อมาเมื่อมีการจัดการศึกษาระบบโรงเรียน โดยกระทรวงธรรมการขึ้นทำให้การอบรมจริยธรรมโดยตรงจากพระภิกษุเริ่มขาดตอน คือเป็นไปได้ต่อเมื่อกุลบุตรไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุเท่านั้น ยิ่งสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มีมากขึ้น ก่อร่วมกับพระภิกษุผู้สอนศีลธรรมจำนวนมากใช้วิธีการเทศนาให้เชื่อตามซึ่งเป็นวิธีการแบบเก่าและใช้ไม่ค่อยได้ผลกับคนรุ่นใหม่ ความคาดหวังให้ผู้ผ่านการอุปสมบทเป็น "นั้ขิต" จึงค่อย ๆ เพื่อหายไป

อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ก็มีแนวโน้มใหม่เกิดขึ้นคือการฟื้นฟูการสอนศาสนา ก็จะต้องมีการอธิบายด้วยการเปรียบเทียบ และยกตัวอย่างที่เห็นจริงเห็นแจ้ง การสอนในเรื่องนรก สวรรค์ ที่ทำให้ผู้มีศรัทธาในอดีตตั้งตนอยู่ในคุณความดีเพื่อผลดีในชาติหน้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการเน้นในจิตใจผู้กระทำเอง

2. การสอนในโรงเรียน การสอนจริยธรรมในโรงเรียนมีแนวโน้มไปในทางความจำ คือสอนเกี่ยวกับพุทธประวัติ ศาสนพิธี ข้อธรรม และวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถบรรลุ

จุดมุ่งหมายในการสอนจริยธรรมซึ่งมุ่งให้คนตัดสินใจได้ ตลอดจนมีความประพฤติประกอบด้วย
คุณธรรมจนเป็นปกติวิสัยได้ (HALL AND DAWS 1975:15)

ปัญหาการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ศาสตราจารย์ระพี สาคริก (ระพี สาคริก, ใน
กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, กองวิจัยการศึกษา, บรรณาธิการ 2427: 64-68) ได้
แสดงความคิดเห็นไว้ว่าการที่คนจะมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนอยู่อย่างลึกซึ้งถึงขั้นพื้นฐาน ใช้สิ่ง
ที่ได้รับมาไปในทางที่ชอบธรรม ใช้ชีวิตในสังคมอย่างรู้หน้าที่และมีคุณค่าย่อมขึ้นอยู่กับการได้รับการ
ศึกษาที่มีพื้นฐานซึ่งมิใช่พื้นฐาน ของโรงเรียนหรือของวิชาการแต่เป็นพื้นฐานของสังคมและชีวิตที่ตน
จะต้องอยู่ร่วมด้วยตลอดไป การที่นำจริยธรรมมาเป็นวิชาสอน เป็นหลักสูตรที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยมนุษย์
เป็นการมองจริยธรรมและคุณธรรมเสมือนวัตถุโดยไม่รู้ตัว การปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมจึง
ปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ระบายนี้อาจกล่าวได้อย่างสวยงาม แต่ไม่สามารถเข้าถึงพื้น-
ฐานดังที่ตั้งเป้าไว้ได้

ศาสตราจารย์ระพียังชี้ถึงปัญหาที่ว่า หลักสูตรจริยธรรมที่สอนกันในโรงเรียนกับค่านิยม
พื้นฐานที่ปรากฏในชีวิตจริงในสังคมไม่สอดคล้องกันเช่น ครูที่โรงเรียนสอนให้เห็นแก่ส่วนร่วม มีคุณ
ธรรมรักษาความดี แต่ในชีวิตจริงในสังคม แต่ละคนเรียนจากของจริง มีปัญหาจริง ๆ เป็นแบบ
ฝึกหัด มีผลประโยชน์ใส่ตนเป็นเงื่อนไขและรางวัลจริง ๆ จริยธรรมและคุณธรรมบนแผ่นกระดาษมี
เพื่อการหาประโยชน์ใส่ตนเอง แม้แต่ครูอาจารย์ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเงื่อนไข ดังนั้นการจะ
พัฒนาสังคม ไปสู่วิถีทางสร้างสรรค์คุณธรรมและจริยธรรมจะได้ผลก็ต่อเมื่อสามารถเปลี่ยนแปลงค่า
นิยมระดับพื้นฐาน ซึ่งมีใช้กระทำได้ง่าย ๆ เพราะค่านิยมก็มีพื้นฐานรองรับคือผลประโยชน์ของกลุ่ม
คนซึ่งเจริญงอกงามขึ้นในบรรยากาศของค่านิยมเดิม

รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน นันธมนาวิน (ดวงเดือน นันธมนาวิน, ในกระทรวง-
ศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, กองวิจัยการศึกษา, บรรณาธิการ 2527:107-109) กล่าวถึงปัญหา
การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กว่าอยู่ที่ผู้ใหญ่หรือผู้สอนปฏิบัติตนไม่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก และการสอน
จริยธรรมโดยตรงมักมองข้ามองค์ประกอบที่เป็นสาเหตุให้เด็กมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างเหมาะสม
สมกับกาลเทศะซึ่งต้องพัฒนาควบคู่กันไป คือองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อในผลแห่งการกระทำของตนว่าตนทำนายผลได้ และความคุมให้เกิดผลดี
หรือผลเสียแก่ตนได้ นั่นคือความเชื่อว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"

2. ความมุ่งมั่นมากกว่ามุ่งมั่นปัจจุบันคือความสามารถที่จะคาดการณ์ไกล รู้จักอดเปรี้ยวไว้กินหวาน รู้จักอดได้รอได้

3. ความสามารถบังคับตนเองอย่างมีเหตุผล คือการรู้จักควบคุมบังคับตนเอง จัดระเบียบตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมบังคับจากภายนอก

นอกจากนี้ ดร.ดวงเดือน ยังกล่าวถึงองค์ประกอบอื่นที่ต้องคำนึงถึง ก็คือความพร้อมทางจิตใจของเด็ก ซึ่งหมายถึงความเฉลียวฉลาดสนใจรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เรียนรู้บุคคลและสังคมได้ถูกต้อง มีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเราได้ การพัฒนาจริยธรรมจึงจะเป็นไปได้

2. แนวความคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นการเผยแพร่ข่าวสารทุกประเภทไม่ว่าเก่าหรือใหม่ ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทบาทของสื่อในการเผยแพร่ข่าวสาร ความน่าเชื่อถือของสื่อ และบรรทัดฐานของสังคมซึ่งมีอิทธิพลในการเปิดรับข่าวสาร

บทบาทของสื่อในการเผยแพร่ข่าวสาร

การสื่อสารเป็นการเผยแพร่ข่าวสารทุกประเภทไม่ว่าเก่าหรือใหม่ องค์ประกอบในการเผยแพร่ข่าวสาร มีลักษณะดังรูปแบบการสื่อสารของ Laswel (Rogers and Shoemaker 1971:18) ที่เห็นว่าการสื่อสารจะประกอบด้วย Who say what through what channels of Communication, to whom, with what effect องค์ประกอบของการสื่อสาร S-M-C-R (Source - Message - Channel - Receiver) ของ Berlo ดังแบบจำลองต่อไปนี้ (Rogers and Shoemaker 1971:20)

แบบจำลอง

<u>S-M-C-R (E)</u>	<u>แหล่งสาร (S)</u>	<u>สาร (M)</u>	<u>ช่องสาร (C)</u>	<u>ผู้รับสาร (R)</u>	<u>ผลการสื่อสาร(E)</u>
องค์ประกอบของ การเผยแพร่ ข่าวสาร	ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้ประดิษฐ์ เจ้าหน้าที่ส่ง- เสริม ผลิตสาร ผู้นำทางความคิด	ข่าวสาร (คุณสมบัติ ของข่าวสาร ในสายตาของ ผู้รับ เช่น ประโยชน์เชิง- เทียบ ความเข้า ใจกันได้ ความ สลับซับซ้อน ความสามารถ ไปทดลองใช้)	ช่องสาร (ช่องสาร มวลชน หรือช่องสาร ระหว่างบุคคล)	สมาชิกของ ระบบสังคม	ผลในช่วงระยะ เวลาหนึ่งซึ่งอาจ จะเป็น - การเปลี่ยนแปลง ความรู้ - การเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ - การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม

ดังนั้นการศึกษาการเผยแพร่ข่าวสารจะต้องศึกษาถึงกระบวนการสื่อสาร การเลือกใช้สื่อในการเผยแพร่ข่าวสารที่แตกต่างกัน โดยพิจารณาถึงบทบาทของสื่อที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ชนิดของสื่อจะเชื่อมบุคคลทั้ง 2 ฝ่ายคือผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งเป็นลักษณะทางธรรมชาติของความสัมพันธ์ของสังคมและจะเป็นเครื่องบ่งบอกว่าผู้ส่งสารควรจะบอกหรือไม่บอกผู้รับสารเกี่ยวกับข่าวสารนั้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลไปถึงผลของข่าวสารที่สื่อสารกันด้วย

สื่อต่าง ๆ มีความสำคัญที่จะชี้ได้ว่า ผู้รับสารจะตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารนั้น โดยปกติสื่อที่ใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- สื่อมวลชน
- สื่อระหว่างบุคคล

1. สื่อมวลชน (Mass Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ ภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งข่าวอาจเป็นบุคคลคนเดียวหรือสองสามคนหรือมากกว่านั้น ส่ง

ข่าวสารไปยังผู้ฟังจำนวนมาก ๆ สื่อมวลชนนั้นสามารถนำข่าวสารไปยังผู้รับได้จำนวนมากได้
อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้และแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งการเปลี่ยนทัศนคติที่บุคคลมี
อยู่ได้ (Rogers and Shoemaker 1971:145)

Rogers และ Svenning ได้ทำการศึกษาพบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนก่อให้เกิด
เกิดการยอมรับข่าวสารได้เร็วขึ้น (Rogers and Svenning 1961:102)

ผลการวิจัยของ Deutschmann แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่ไม่มีการศึกษา
ในหมู่บ้าน แอนดีน (Andean Village) ส่วนใหญ่ที่เปิดรับสื่อมวลชนสูง มีความสัมพันธ์กับการ
ยอมรับข่าวสารฟาร์มแผนใหม่ในระดับสูง มีความรู้ในทางการเมืองสูงกว่า และเด็กในหมู่บ้านมี
ความทะเยอทะยานมากกว่า (Deutschmann, quote in McQuail 1969:4-5)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในการเผยแพร่ข่าวสารส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นว่าสื่อมวลชนมี
ประสิทธิภาพมากที่สุด^{ที่}ในชั้นความรู้ หรือในชั้นการทำให้ตื่นตัวในกระบวนการตัดสินใจที่จะยอมรับ
หรือปฏิเสธข่าวสาร

2. สื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal Media) เป็นช่องทางการสื่อสารระ
หว่างบุคคลต่อบุคคลเพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสารซึ่งเป็นสื่อที่มีความสำ
คัญอย่างยิ่งในชั้นจูงใจและตัดสินใจ ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับข่าวสาร Lazarsfeld
และ Menzel (Lazarsfeld and Menzel, in Schramm 1963 : 97) ได้ให้เหตุผลใน
ความมีประสิทธิภาพของสื่อระหว่างบุคคลไว้ว่า

- เป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเองและส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกัน
เองและทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น
- เป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้ากัน (Face-to-face communication) ทำให้ผู้พูด
สามารถดัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้
- เป็นการสื่อสารที่ส่งผลให้เห็น ได้ทันที และมีลักษณะเป็นการส่วนตัว ในกรณีที่ต้อง
การชักชวนให้ผู้ฟังตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Rogers (Rogers and Shoemaker 1971:252) ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง
อันอาจจะเกิดขึ้นได้ในกรณีที่คนเราได้มีการติดต่อกับผู้อื่น เช่น กับผู้นำทางความคิด ได้แก่ กำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ การติดต่อกับญาติ เพื่อนฝูงที่รู้จัก เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ก็อาจมีผลต่อการพัฒนาได้
เช่นกัน

Rogers และ Meynen (Rogers and Meynen, cited by Lenzey and Aronson 1969 : 234) ได้ทำการวิจัยสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแพร่ข่าวสารในประเทศโคลัมเบีย พบว่าในการเผยแพร่เทคนิคใหม่ ๆ นั้น อิทธิพลของสื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด นักวิชาการทางการสื่อสารมวลชนหลายท่านยอมรับว่า สื่อระหว่างบุคคลมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคล มากกว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนเสียอีก

ความน่าเชื่อถือของสื่อ

การสื่อสารเริ่มต้นจากบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การกระทำของผู้ส่งสาร การกระทำซึ่งแสดงออกถึง ความปรารถนาที่อย่างจริงจังต่อผู้รับสาร จะต้องทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจในตัวผู้ส่งสาร ต้องมีความเชื่อถือของแหล่งที่มาของข่าวสารที่ส่งออกมา (กรณีการ อีศวตมเดชา, 6) ดังนั้นการเผยแพร่ข่าวสาร ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารตามสายตาของผู้รับสารจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่ผู้ส่งสารควรมี จึงจะทำให้การสื่อสารในการเผยแพร่ข่าวสารประสบความสำเร็จ

McCroskey, Larson และ Knapp (McCroskey, Larson and Knapp 1971: 81-82) ได้แบ่งองค์ประกอบของความน่าเชื่อถือไว้ 5 ประการ คือ

1. ความเป็นผู้รู้ (Competence) ซึ่งประกอบด้วยความรู้ (Informed) ประสบการณ์ (Experienced) ไหวพริบ (Intelligent) และความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert)
2. คุณลักษณะ (Character) ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ (Honest) ไว้วางใจได้ (Trust-worthy) กิริยามารยาทดี (Decent)
3. ความตั้งใจ (Intention) ประกอบด้วยความตั้งใจจริงในการทำงานและนำคบหา
4. บุคลิกลักษณะ (Personality) ประกอบด้วย ความเป็นมิตร (Friendly) และนำคบหาสมาคม (Pleasant)
5. ความคล่องตัว (Dynamism) ประกอบด้วย ความขึงขัง (Aggressive) ความมีอำนาจ (Forceful) และหนักแน่น (Emphatic)

จากผลงานวิจัยของ Kelman (Kelman and Hovland 1953: 142) โดยได้ทำการศึกษเกี่ยวกับ ความสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารซึ่งสรุปได้ว่า ผู้รับสารจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อ

เมื่อผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือ ความละม้ายคล้ายคลึงกับผู้รับสาร ตลอดจนการที่ผู้ส่งสารมีอำนาจในการสั่งการ

Kelman และ Hovland (Kelman and Hovland 1953 : 327-335) ศึกษาจากการฟังรายการของนักเรียนชั้นมัธยมปลายพบว่า ความแตกต่างในความเชื่อถือมีถึง 3 ระดับ กล่าวคือ จะเชื่อผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นอย่างดี มีความรู้ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในสิ่งนั้น มีความจริงใจและซื่อสัตย์ แต่ถ้าพูดผ่านห้องส่งโดยไม่ทราบภูมิหลังของผู้นั้น กลับพบว่าความเชื่อถือจะลดน้อยลง

บรรทัดฐานทางสังคม

ถึงแม้ว่าความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะจูงใจให้ผู้รับสารยอมรับข่าวสาร แต่อีกปัจจัยหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลในการเผยแพร่ข่าวสารก็คือ บรรทัดฐานของสังคม (norms) ปัจจัยอันนี้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารที่จะยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสาร

Rogers และ Shoemaker (Rogers and Shoemaker 1971 : 29) กล่าวว่าในสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการยอมรับข่าวสารของบุคคลมีได้ 2 อย่างด้วยกันคือ

1. บุคคลิกภาพของบุคคล (พฤติกรรมในการสื่อสาร ทักษะคติ และอื่น ๆ)
2. โครงสร้างของระบบสังคม ได้แก่ บรรทัดฐาน สถานภาพของสังคม ชั้นของสังคม ระดับการศึกษาของเพื่อนร่วมกลุ่ม ฯลฯ

เห็นได้ว่า บรรทัดฐานของระบบสังคมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารของบุคคล บรรทัดฐาน (norms) หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในของระบบสังคม และเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตพฤติกรรมของสมาชิกภายในสังคม (Rogers and Shoemaker 1971:30)

Rogers และ Shoemaker ได้แบ่งบรรทัดฐานทางสังคมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บรรทัดฐานตามประเพณีโบราณ
2. บรรทัดฐานตามแบบทันสมัย

บุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีบรรทัดฐานตามแบบทันสมัยจะมีทัศนคติที่ต่อการเปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มที่จะยอมรับข่าวสารได้รวดเร็วกว่าบุคคลที่อยู่ในสังคมที่มีบรรทัดฐานตามแบบประเพณีโบราณ

สังคมที่บรรทัดฐานตามแบบกันสมัยมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ (Rogers and Shoemaker 1971:31-33)

1. มีแนวโน้มที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง หรือมีทัศนคติที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง
2. มีการพัฒนาทางด้านเทคนิคสูง
3. ให้ความสำคัญอย่างสูงแก่การศึกษา
4. มีความสัมพันธ์กันทางสังคม ที่เป็นไปตามเหตุผลในลักษณะธุรกิจ
5. มีความเห็นหรือแนวความคิดเป็นสากล ไม่ผูกพันอยู่กับสังคมท้องถิ่น
6. สามารถเข้าใจบทบาทของคนอื่น

ส่วนสังคมที่บรรทัดฐานตามแบบประเพณีโบราณ จะมีลักษณะตรงกันข้าม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย